

4939

۲۰۰
۱۰

۲۲۱۱

۲/۲

www.ketab.ir

مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۱۳ -

انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن / محمدتقی مصباح یزدی، تدوین و نگارش: قاسم شبان‌نیا. - قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمین رحمته الله علیه، انتشارات، ۱۳۹۲. ۲۸۸ ص. (انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمین رحمته الله علیه: ۴۲۳؛ علوم سیاسی: ۲۶).

کتابنامه پایان هودرس و همچنین به صورت زیر نویس.

۱. ایران - تاریخ - انقلاب، ۱۳۵۷ - . علل، الف. شبان‌نیا، قاسم، گردآورنده، پ. عنوان.

۸ الف ۶ م / ۱۵۵۱ DSR

انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن

آیت الله محمد تقی مصباح یزدی

تدوین و نگارش:

قاسم شبان نیا

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
قدس سره

۱۳۹۸

شماره ردیف ۴۲۲
شماره موضوعی علوم سیاسی- ۲۴
۱۳۸۶- ۱۵

انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن

مؤلف: آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی

تدوین و نگارش: قاسم شبان‌نیا

ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

چاپ: نگارش

نوبت و تاریخ چاپ: پانزدهم، پاییز ۱۳۹۸

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

○ دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸

تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۳۳۲۶

○ شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوارامین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک ۰-۲۵۲-۴۱۱-۹۶۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

مقدمه معاونت پژوهش ۱۵

بخش اول: تحلیل نظری انقلاب اسلامی

درس اول: شناخت مفاهیم

۱. مقدمه ۲۳

۲. تعریف انقلاب ۲۴

۳. انقلاب در مقایسه با دیگر حرکت‌های اجتماعی ۲۵

الف - اعتصاب ۲۵

ب - کودتا یا انقلاب کاخی ۲۷

ج - شورش ۲۸

د - اصلاح ۲۹

هـ - نهضت یا جنبش ۳۰

۴. خلاصه و نتیجه‌گیری ۳۱

۵. پرسش ۳۲

۶. منابعی برای مطالعه بیشتر ۳۲

درس دوم: تئوری‌های انقلاب

۱. مقدمه ۳۷

۲. تعریف تئوری‌های انقلاب ۳۸
۳. تئوری‌های ارائه شده در زمینه انقلاب ۳۹
- الف - نظریه‌های نخبه‌گرایانه حکمای یونان باستان ۳۹
- ب - نظریه مارکس ۴۱
- ج - نظریه کارکردگرایان ۴۵
- د - نظریه جامعه توده‌وار و کثرت‌گرا ۴۸
- ه - نظریه روان‌شناسانه انقلاب ۴۹
۴. خلاصه و نتیجه‌گیری ۵۱
۵. پرسش ۵۲
۶. منابعی برای مطالعه بیشتر ۵۲

درس سوم: بررسی عوامل پیدایش انقلاب از منظر دینی

۱. مقدمه ۵۷
۲. تعادل در جامعه ۵۸
۳. عوامل ایجاد تحولات اجتماعی ۶۰
- الف - عوامل طبیعی ۶۰
- ب - عوامل خدادادی درون خود انسان‌ها ۶۰
- ج - عامل وحی ۶۱
- د - عامل اراده ۶۵
۴. زمینه‌های پیدایش بحران اجتماعی ۶۱
- الف - احساس فقر ۶۷
- ب - احساس ظلم ۶۷
- ج - احساس از دست دادن حیثیت جهانی ۶۸
- د - احساس محرومیت از استکمالات معنوی و اخلاقی ۶۸
۵. چاره‌اندیشی‌های نظام حاکم برای حفظ وضع موجود ۷۱

الف - استفاده از نیروهای نظامی	۷۱
ب - استفاده از قدرت اقتصادی	۷۱
ج - استفاده از نیروهای فکری	۷۲
۶. سیر تحولات اجتماعی	۷۶
۷. خلاصه و نتیجه‌گیری	۸۰
۸. پرسش	۸۱
۹. منابع برای مطالعه بیشتر	۸۱
درس چهارم: ماهیت و ویژگی‌های انقلاب اسلامی	
۱. مقدمه	۸۵
۲. تعریف انقلاب اسلامی	۸۶
۳. ماهیت انقلاب اسلامی	۸۷
۴. ویژگی‌های انقلاب اسلامی	۸۹
الف - توجه ویژه به ابعاد فرهنگی	۸۹
ب - اهمیت به انتخاب آگاهانه	۸۹
ج - تلاش در تحکیم عقاید حقه	۹۰
د - تأکید بر تبیین دقیق اهداف	۹۰
هـ - فراگیری انقلاب	۹۱
و - عدم اتکا به بیگانگان	۹۱
ز - ثبات قوانین و مقررات	۹۲
ح - رعایت مصالح متغیّر	۹۲
ط - برخورداری حاکمیت از پشتوانه ثابت	۹۲
ی - بهره‌مندی از امدادهای غیبی	۹۳
۵. جایگاه ممتاز انقلاب اسلامی ایران در تاریخ بشریت	۹۳
۶. خلاصه و نتیجه‌گیری	۹۸

۷. پرسش ۹۹
۸. منابعی برای مطالعه بیشتر ۹۹

درس پنجم: ارکان انقلاب اسلامی (۱): رهبری

۱. مقدمه ۱۰۳
۱. اوصاف رهبر شایسته ۱۰۴
۳. ویژگی‌های ممتاز رهبری انقلاب اسلامی ۱۱۳
۱. اکامی و هویشیاری نسبت به مسایل پیرامون ۱۱۴
۲. برخورداری از فضایل علمی در حوزه‌های مختلف ۱۱۵
۱. برخورداری از فضایل معنوی در تمام ابعاد زندگی ۱۱۶
۴. شجاعت همراه با تدبیر ۱۱۷
۴. خلاصه و نتیجه‌گیری ۱۱۷
۵. پرسش ۱۱۹
۶. منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۱۹

درس ششم: ارکان انقلاب اسلامی (۲): مکتب و مردم

۱. مقدمه ۱۲۳
۲. جایگاه مردم در دوران رژیم محمدرضاشاه ۱۲۴
۳. نقش مردم در پیروزی انقلاب اسلامی ۱۲۵
- الف - برقراری الفت میان مؤمنان و بهره‌مندی از امدادهای غیبی الهی ۱۲۵
- ب - اسلام‌خواهی مردم و نصرت الهی ۱۲۷
۴. نقش آموزه‌های دینی در ایجاد وحدت در جامعه ۱۲۹
۵. نقش مکتب در پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۲
۶. خلاصه و نتیجه‌گیری ۱۳۴
۷. پرسش ۱۳۶
۸. منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۳۶

درس هفتم: دستاوردهای انقلاب اسلامی

۱۳۹	۱. مقدمه
۱۴۰	۲. دستاوردهای داخلی انقلاب اسلامی
۱۴۰	الف - تحقق آرمان‌های والای اسلامی
۱۴۲	ب - رفع اختناق از عموم مردم و به ویژه مسلمانان
۱۴۳	ج - به ارمغان آوردن وحدت میان اقشار مختلف جامعه
۱۴۴	۳ - دستاوردهای انقلاب اسلامی در عرصهٔ بین‌الملل
۱۴۴	الف - دستاوردهای مخصوص شیعیان
۱۴۶	ب - دستاوردهای مخصوص مسلمانان
۱۴۶	ج - دستاوردهای مخصوص طرفداران ادیان مختلف
۱۴۷	۴. ملاک پیشرفت در انقلاب اسلامی
۱۴۸	۵. کارآمدی نظام جمهوری اسلامی در آینهٔ آمار
۱۵۱	۶. خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۵۳	۷. پرسش
۱۵۳	۸. منابعی برای مطالعهٔ بیشتر

درس هشتم: آسیب‌شناسی انقلاب اسلامی

۱۵۷	۱. مقدمه
۱۵۸	۲. پیش‌فرض‌های بحث آسیب‌شناسی انقلاب اسلامی
۱۵۹	۳. انواع آسیب‌های فراروی نظام اسلامی
۱۵۹	الف - تهدیدهای خارجی فراروی نظام اسلامی
۱۶۰	۱. آفات نظامی
۱۶۰	۲. آفات اقتصادی
۱۶۱	۳. آفات اخلاقی
۱۶۱	۴. آفات عقیدتی

- ب - تهدیدهای درونی فراروی نظام اسلامی ۱۶۳
۱. جهل به حقایق اسلام و ضعف ایمان انقلابیون ۱۶۳
۲. تهاجم فرهنگی ۱۶۵
۳. غرور و رخوت در میان انقلابیون ۱۶۷
۴. ضعف نهادها و ارگان‌های نظام ۱۶۸
- ۴ - ۱. آسیب‌پذیری ناشی از ضعف نهاد اقتصادی ۱۶۹
- ۴ - ۲. آسیب‌پذیری ناشی از ضعف نهاد تعلیم و تربیت ۱۷۰
- ۴ - ۳. آسیب‌پذیری ناشی از ضعف نهاد ازدواج ۱۷۰
- ۴ - ۴. آسیب‌پذیری ناشی از ضعف نهاد امنیتی ۱۷۱
- ۴ - ۵. آسیب‌پذیری ناشی از ضعف نهاد فرهنگی ۱۷۲
۵. اختلاف درونی ۱۷۲
۶. جنون ثروت، مقام و شهوات ۱۷۴
۷. ترور و خشونت ۱۷۵
۸. خلاصه و نتیجه‌گیری ۱۷۶
۹. پیمایش ۱۷۷
۱۰. منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۷۷
- درس نهم: راه‌کارهای حفظ و تداوم انقلاب اسلامی**
۱. مقدمه ۱۸۱
۲. تکلیفی سنگین در برابر نعمتی بزرگ ۱۸۲
۳. مفهوم «استمرار انقلاب» ۱۸۴
۴. راه‌کارهای حفظ و تداوم انقلاب اسلامی ۱۸۵
- الف - تحکیم باورها و ارزش‌های اسلامی ۱۸۶
- ب - اهتمام نسبت به مسایل فرهنگی ۱۸۹
- ج - تقویت و برتری توان نظامی ۱۹۰

۱۹۲	د - حفظ وحدت کلمه
۱۹۲	هـ - حفظ شور و نشاط انقلابی
۱۹۴	۵. خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۹۵	۶. پرسش
۱۹۵	۷. منابعی برای مطالعه بیشتر

بخش دوم: نقاط عطف تاریخ ایران از مشروطه تا پیروزی انقلاب اسلامی

درس دهم: دوران نهضت مشروطه

۲۰۱	۱. مقدمه
۲۰۲	۲. مباحث پیدایش نهضت مشروطه در ایران
۲۰۳	۳. جریان‌شناسی دوران مشروطیت
۲۰۶	۴. ماهیت مشروطه در نهضت مشروطیت
۲۰۸	۵. نقش بازدارندهٔ انحراف مشروطیت در شکل‌گیری انقلاب اسلامی
۲۱۱	۵. خلاصه و نتیجه‌گیری
۲۱۳	۶. پرسش
۲۱۳	۷. منابعی برای مطالعه بیشتر

درس یازدهم: دوران دیکتاتوری رضاخانی

۲۱۷	۱. مقدمه
۲۱۷	۲. زمینه‌های ایجاد دولتهای لائیک در جهان اسلام
۲۱۹	۳. سرکوب‌های داخلی، ویژگی مهم حکومت رضاخان
۲۲۰	الف - سرکوب حرکت‌های دینی و آزادی‌خواهانه
۲۲۲	ب - سرکوب روحانیت و منع برپایی مجالس عزاداری سیدالشهدا
۲۲۳	ج - قانون منع حجاب و فاجعهٔ مسجد گوهرشاد
۲۲۴	۴. اشغال ایران توسط متفقین و پیامدهای آن
۲۲۵	۵. خلاصه و نتیجه‌گیری

۶. پرسش ۲۲۷

۷. منابعی برای مطالعه بیشتر ۲۲۷

درس دوازدهم: دوران سیاه محمدرضاشاهی

جرقه‌های اولیه انقلاب اسلامی ۲۲۹

۱. مقدمه ۲۳۱

۲. تضعیف باورها و ارزش‌های اسلامی از سوی حکومت پهلوی ۲۳۲

۳. تقویت حوزه علمیه قم ۲۳۳

۴. شکل‌گیری جمعیت فدائیان اسلام ۲۳۴

۵. کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ ۲۳۵

۶. تغییر تاریخ‌نویسی به شاهنشاهی ۲۳۷

۷. ارائه دکترین است ملی از سوی آمریکا و انگلیس به ایران ۲۳۷

الف - طرح اصلاحات ارضی ۲۳۹

ب - لایحه انجمنهای ایالتی و ولایتی ۲۴۰

۸. انقلاب سفید شاه ۲۴۲

۹. فاجعه مدرسه فیضیه ۲۴۵

۱۰. دستگیری امام خمینی و کشتار ۱۵ خرداد ۲۴۷

۱۱. کاپیتولاسیون و تبعید امام به ترکیه و عراق ۲۵۰

۱۲. خلاصه و نتیجه‌گیری ۲۵۱

۱۳. پرسش ۲۵۳

۱۴. منابعی برای مطالعه بیشتر ۲۵۳

درس سیزدهم: دوران سیاه محمدرضاشاهی؛

سال ۱۳۵۶، آغاز موجی تازه در انقلاب

۱. مقدمه ۲۵۷

۲. شهادت فرزند امام و آغاز مرحله جدید نهضت ۲۵۸

۲۵۸	۳. اهانت به امام و قیام ۱۹ دی قم
۲۵۹	۴. قیام مردم تبریز و یزد
۲۶۰	۵. عید فطر، نقطه عطف حضور مردم
۲۶۱	۶. جمعه سیاه
۲۶۱	۷. هجرت امام از عراق به فرانسه
۲۶۲	۸. شور انقلابی در محرم حسینی
۲۶۳	۹. فرار شاه به خارج
۲۶۴	۱۰. ورود امام خمینی به ایران و پیروزی انقلاب اسلامی
۲۶۶	۱۱. خلاصه و نتیجه گیری
۲۶۸	۱۲. پرسش
۲۶۸	۱۳. منابعی برای مطالعه بیشتر

درس چهاردهم: جریان شناسی گروه‌های منحرف فکری انقلاب اسلامی

۲۷۳	۱. مقدمه
۲۷۴	۲. جریانات مارکسیستی
۲۷۷	۳. جریان منافقین خلق
۲۸۱	۴. منافقین نوین یا ملی‌گرایان
۲۸۷	۵. خلاصه و نتیجه‌گیری
۲۸۸	۶. پرسش
۲۸۸	۷. منابعی برای مطالعه بیشتر

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جاهلها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای مسخ و مسح آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگرسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند. در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه، رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را به‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پستریان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه، دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در این عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای

سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی پسمن‌گیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌روند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی باریابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرز و بوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به‌بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریه‌های دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این روی، افزون‌بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازماندهی معارف اسلامی، کاوش در مسایل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون‌بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و

پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، بخشی از مباحث نظری و عملی مربوط به انقلاب اسلامی استاد فرزانه، حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» است که با تلاش پژوهش‌گر ارجمند جناب حجت الاسلام آقای قاسم شبان‌نیا در قالب متن درسی تدوین و نگارش یافته است. هدف اصلی کتاب ارائه مباحث بنیادین انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن برای استفاده در مراکز آموزشی و پژوهشی است. معاونت پژوهش، دوام عمر پربرکت معظم‌له و توفیق روزافزون پژوهش‌گر محترم این اثر را از خداوند متعال خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *